

NECATİ ÖNER'DE DİL ve KÜLTÜR

Aynur TUNÇ*

Dil nedir?

Zihin ile dil ve dille dünya arasındaki ilişki üzerine bir teorisi olmayan düşünür yok gibidir. Dil ile düşünce ilişkisi, dil ile varlık arasındaki temsil ilişkisi, insanın simgesel dünyası, dil kültür ilişkisi gibi problemler dil felsefesinin konusunu meydana getirir. Dil felsefesi en genel anlamıyla dilin mahiyeti üzerine derinlikli düşünmedir. Türkçe dil felsefesi çalışmalarına baktığımızda Altınörs'e göre dil felsefesi yukarıda sözü edilen problem alanlarını kapsayan bir disiplindir. İki bin yıllık bir geçmişe sahiptir. Zeki Özcan ise dil felsefesini analitik felsefeyle ilişkilendiren bir yaklaşıma sahiptir.¹

Takiyettin Mengüşoğlu dil felsefesi tartışmalarına Alman geleneğinin etkisi altında dahil olur. Nitekim Wilhelm von Humboldt'un insanın ancak dil sayesinde insan olduğu yönündeki kanaatine sahip çıkar. Ona göre, dil insanın iç-sferinin yükünü hafifletir, insan olmak onun eseridir. Bu görüş kimi analitik yaklaşımlarda görülen “araç olarak dil” anlayışının ve dilin basit bir iletişim aracı olarak görülmesinin çok ötesine geçen oldukça ontolojik bir perspektiftir.² Aynı çizginin Bedia Akarsu'da devam ettiği görülür. Akarsu modern dilbilimcilerin dille düşünceyi birbirinden ayırma çabalarını eleştirir. Akarsu da Mengüşoğlu gibi Humboldt'a müracaat eder. Humboldt dilin yalnızca araç olmadığını, bilakis düşünceyi yaratan bir etkinlik olduğunu belirtir.³ Taylan Altuğ da *Dile Gelen Felsefe* isimli eserinde dilin kurucu rolünü açıkça belirtir. Dil her tür insan deneyiminin biricik apriorisidir ve insani deneyime kendine özgü karakteristiği veren şeydir. Dilin iletişim aracına indirgenmesi Altuğ'un da eleştirdiği tavidir.⁴ Altuğ' a göre dil zamanımızda dünyayı kavramanın aracı olmaktan çıkmış

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Öğretim Üyesi

¹ Atakan Altınörs, *50 Soruda Dil Felsefesi* (İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2012), 14-15,48-50.

² Peyami Safa Gülay, “Cumhuriyet Döneminde Dil Felsefesi: Telif Eserler,” İçinde *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Felsefe, Türkiye'de Felsefenin Farklı Alanları*, ed. Şafak Ural & Serdar Saygılı (Ankara: Nobel Yayınları, 2014), 205.

³ Bedia Akarsu, “Felsefe Dili Olarak Türkçe,” içinde *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Öğretim ve Araştırma Alanı Olarak Felsefe*, der. Betül Çotuksöken (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu), 206.

⁴ Taylan Altuğ, *Dile Gelen Felsefe* (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat, 2001), 109.

ve dünyada var olmanın özsel bir boyutu haline gelmiştir. Dil ve düşünce iki ayrı süreç değildir. Tek bir süreçtir ve dil, zihnin ya da tinin yaratıcı bir edimidir. Hatta dil yalnızca düşüncenin değil fakat aynı zamanda insani duygunun da kuruluşunu sağlar ve böylece insanın insaniliğini gerçekleştirir. Bu tezler sadece Mengüşoğlu ve Akarsu'nun belirttiği Alman felsefesinin değil, genel olarak Kıta felsefesinin de çerçevesini belirleyen tezlerdir.⁵

Necati Öner'in en önemli özelliklerinden birisi felsefenin güç ve soyut konularını sade ve anlaşılabilir bir üslupla yazıya dökebilmesidir. Onun Türkçe diline olan hakimiyeti bu yeteneğinde önemli rol oynamaktadır. 2004 yılında yayınladığı *Dil Üzerine* adlı Türkçeye dair makalelerin bir araya getirildiği kitap onun bu alandaki vukufiyetini ortaya çıkardığı gibi dil konusundaki endişelerine de yer vermektedir. Dil ona göre milli kültürümüzün en önemli unsurudur. Öner, anadil Türkçe ile ilgili sorunlarımız ve dili geliştirme yolları üzerine düşünerek tespitlerde bulunmuştur.⁶ Makalelerinde anadille eğitim, kültür ve dil, yabancı dille öğretim, dilde sadeleştirme, kavram üretme ve dil, Türkçenin bilim ve felsefe dili oluşunun önündeki engeller, dilin kirlenmesi ve Türkçenin gelişmesini engelleyen bir tutum olarak yabancı dille öğretim, dil ve düşünce ilişkisi gibi dil ile ilgili çeşitli sorunları ele almıştır.

Dil Üzerine adlı eserinde Öner dilin düşünce ile ilişkisini izah eder: Dil ve düşünce arasındaki ilişki filozofların, dilbilimcilerin ve psikologların üzerinde durdukları çok tartışmalı, önemli bir konudur. Dil mi önce düşünce mi önce gelir? Biri diğerinin sebebi midir? İki birlikte ortaya çıkan bir olgu mu? Dil düşünmeyi sadece aktaran bir araç mı yoksa düşünmenin oluşumunda rolü var mıdır?⁷ Öner bu sorulara verilen cevapları inceleyerek, ikisi arasındaki ilişkiyi değerlendirmektedir. Dil bilinçli olarak meydana getirilmiş, toplumsallaşmış bir semboller sistemidir. Bu araç yoluyla insan düşünce ve duygularını başka insanlara aktarmaktadır. Genel olarak dil bir iletişim aracı olarak tanımlanmaktadır. Çünkü dil yoluyla insan hem kendisi hem kendi dışındaki insanlarla ve diğer varlık alanları ile ilişki kurmaktadır. Ayrıca insan yine dil ile tüm insanlar için ortak olan bir bilgi alanı oluşturur ve o alanı nesilden nesle dil yoluyla aktarır.

Düşünme ise geniş anlamıyla zihnin tüm etkinliklerini içine alır. İnsanın akıl yürütme, algılama, yargıda bulunma, seçme, tanımlama, açıklama yapma ve kıyaslama gibi fiilleri gerçekleştirme yetisidir. Düşünme ile dil

⁵ Gülay, "Cumhuriyet Döneminde Dil Felsefesi: Telif Eserler," 207.

⁶ S. Yazıcıoğlu, "Örnek ve Model Bir İlim Adamı: Profesör Doktor Necati Öner," içinde *Diriliş Yolunda Türk Düşüncesi Necati Öner'e Armağan*, der. B. Yediyıldız (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2013), 16-17.

⁷ Necati Öner, *Dil Üzerine* (İstanbul: Divan Kitap, 2013), 59.

birbirinden ayrılmaz. Diller düşüncemizi kuşatan bir elbise görevi görür. Öner, dil olmadan düşüncenin olamayacağını ileri süren bilim insanlarının görüşlerine başvurur. Akarsu, *Humboldth'da Dil Kültür Bağlantısı* adlı eserinde bu konuyu ele alır. Humboldth, Hamann ve Thomasius gibi düşünürler dilsiz düşünme olmayacağı görüşünü ileri sürerler. Humboldth dilin sadece düşüncenin bir aracı değil daha çok bilinmeyenleri keşfeden, bu nedenle dilin düşünceyi yaratan bir araç olduğuna işaret etmiştir.⁸ Herder'in hocası Hamann da anlamının ancak dille olacağını ileri sürer. Bu nedenle Hamann dil olmasa akıl da olmazdı demektedir. Alman aydınlanması düşünürü Thomasius da dilsiz ve sözsüz akıl yoktur der.

Nermi Uygur da görüşünü şöyle dile getirir: Düşünmek için dile ihtiyaç vardır, insan düşünmesi dil dışında hiçbir şekilde gerçekleşmeyecektir. Düşünme dilde dil aracılığıyla meydana gelir. Bu görüşe karşılık dil olmadan düşünmenin mümkün olduğunu iddia eden psikologlar, filozoflar ve matematikçiler de bulunmaktadır. Bu görüşe göre dilin ve zihnin doğuşuna dikkat edildiğinde düşünmenin gelişmesi sözün gelişmesinden öncedir. İsmi olmayan şeyler hakkında düşünebiliriz. Bu durumda düşündüğümüz şeyin bizde görsel veya başka tür bir imajı yer alır. Yine sağır-dilsiz insanların dilden bağımsız doğuştan düşünme yetenekleri vardır. Düşünme dilden ayrıdır ve ona hükmeder.

Ancak, dil ile düşünmenin önceliği ve sonralığı, birliği ve ayrılığı konusunda farklı düşünenler bu iki sürecin sıkı iş birliği düşüncesinde birleşirler. Bu iki sürecin birliğini savunanlar ikisinin özdeş olduğunu iddia etmezler.

Yunanca “logos” ve Arapça “nutk” kelimeleri hem dili hem de düşünmeyi ifade eder. Dili akli bir sistem olarak kuran düşüncedir. Dil oluştuktan sonra artık bir birlik oluşturmuş vaziyettedirler. Yirminci yüzyıl dilbiliminin kurucusu olarak görülen Ferdinand de Saussure'a göre dil ile düşünme birbirinden ayrılamaz, bir kâğıt yaprağının iki yüzü gibidir, aynı zamanda, arka yüzünü kesmeden ön yüzü kesilemez.⁹

Düşünme; var olanların kendileri üzerinden değil, var olanların kavramları, zihindeki tasavvurları üzerinden bağlar kurma işlemidir. Var olanı tanıma onun kavramını elde etmektir. Var olanları adlandırırken, adlar yani kelimeler var olanların yerine geçer ve dil bu şekilde oluşur. G. Gusdolf'un belirttiği üzere “adlandırmak hiçten çıkarıp varoluşa çağırma.”¹⁰ Öyleyse varlığı tanımak dil yoluyla olmaktadır.¹⁰

⁸ Öner, *Dil Üzerine*, 59-60.

⁹ Öner, *Dil Üzerine*, 61-62.

¹⁰ Öner, *Dil Üzerine*, 63.

Öner'e göre bilgi edinmek aslında var olanların kavramlarını kazanmaktır. Bilgi ise var olanı tanımaktır. Öner kavramların nasıl oluştuğunu şöyle açıklamaktadır. Varolan bizi bir şekilde etkiler ve duyular yoluyla var olanın bilinci bizde oluşur. Algının aktarılabilir ve bilgi halini alabilmesi, kazanması ancak kavram içerisine yerleştirmekle olur. Öner bu aşamada, bilgiden dil teorisine geçmektedir. Algıdan kavrama dönüşen zihni bir mananın diğer insanlara da aktarılabilmesi için adlandırılmaları gerekir. Bir kavrama adı verilince konuşmaya imkân hazırlayan dil ortaya çıkar. Böylece düşündüklerimizi ve algılarımızı başkalarına aktarabiliriz. Düşünmenin kavramlarla olduğunu ve kavramların da kelimelerle ifade edildiğini kabul etmesiyle öner dil ve düşünce arasında çok yakın bir ilişki kurar.¹¹

İnsanın var olanları adlandırması yeterli olmaz, bununla birlikte aynı özellikleri taşıyan bireyleri kapsayacak tümel kavramları oluşturması gerekir. Düşünmenin temelini bu tümel kavramlar meydana getirir. Birey bu kavramlar içinde değerlendirilir ve anlam kazanır. Aristoteles'in bireyin bilimi olmaz tümelin bilimi olur sözü bunu kastetmektedir. Düşünme, sınıfları temsil eden kelimeler ile mümkün olur. İnsanın evreni algılama imkânı dilden geçer, dilin sağladığı imkanlar ile sınırlıdır. Dilin varlığı ile dış dünyaya, varlığa açılırız. Örneğin arkadaşım Ahmet'in imajını zihnimde canlandırabilirim, ama insanın -tümel kavramını, imajını meydana getiremem. Tümel kavramlar belli bir sınıfın bireylerini temsil ettiği için bu kelimeler olmaksızın düşünme olmaz ve bunun için dil zorunlu şarttır.¹²

Dil aynı zamanda toplumsal bir olaydır. İsimler bireysel ise de toplumdaki kolektif bilinç kullanımına bağlı olarak gittikçe anlam değişimine ve gelişimine uğrarlar. Böylece toplumun ürünü olan dil yeni anlamlarını bireylerine empoze eder. Bir dil onu konuşan toplumun dünya görüşünü içerir, o toplumun fertleri aleme kendi dillerinin penceresinden bakarlar. Bu nedenle dil bir milleti oluşturan değerlerin başında gelir.¹³

Diller arasında semantik ve morfolojik bakımdan farklılıklar bulunur. Bu farklılıklar dilin düşünme üzerindeki etkisinden dolayı dillere bağlı olarak büyük ölçüde olmasa da farklı düşünüş biçimlerinin bulunabileceğine işaret eder. Dilbilimci Edward Sapir bu nedenle edebi bir eser tamamen asla başka bir dile çevrilemez der.¹⁴

¹¹ Alpaslan Açıkgenç, "Necati Öner'in Felsefi Sisteminin Temeli Olarak Zihniyet Nazariyesi," içinde *Diriliş Yolunda Türk Düşüncesi Necati Öner'e Armağan*, der. B. Yediyıldız (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2013), 20-22.

¹² Öner, *Dil Üzerine*, 64, 75-76.

¹³ Öner, *Dil Üzerine*, 64

¹⁴ Öner, *Dil Üzerine*, 65.

Bir dilin sentaksı hükümlerde düşünmenin yolunu çizer. Diğer bir deyişle sentaks bir anlamda düşünmenin farkını, biçimini oluşturur. Mesela Türkçede fiil cümlelerin sonuna gelirken Fransızcadaki başındadır. Bir kişi için en kolay düşünme yolu, bu nedenle anadilin gösterdiği yol olur. Çünkü kişi hem düşünmeye anadil ile başlar hem de anadile tam hakimdir. Bir dilin kelimeleri, o dili konuşan toplumun kültürü ile içerik kazanır. Kültür seviyesi yükseldikçe dil de gelişir. Bir milletin var olanı algılaması diğerlerinden farklı olur.

Kelimelerin doğurduğu farklılığa gelince bir dilin kelimeleri onu konuşan toplumun kültürü ile yakından ilgilidir. Kültür seviyesi yükseldikçe dil de gelişir. Milli kültürün ortak kültürü (bilim, felsefe) ve özgü kültürü (değerleri, örf ve adetleri) olmak üzere iki ögesi bulunur. Mesela bilim terimlerinin tam çevirisi olur. Fakat özgü kültürün- milletin kendisine özgü değer, örf ve adetleri, etkisiyle anlam kazanmış kelimelerin başka dile tam çevirisi mümkün olmaz.¹⁵

Görüldüğü üzere dilin düşünme üzerinde etkisi büyüktür. Dil düşünmenin ortaya çıkmasını sağlar, geliştirir ve açıklar. Düşünme alanının genişlemesinde yani var olanlara daha fazla nüfuz etmesinde de en büyük etken olur. Bir dil varlığa ne derece nüfuz eder ve var olanlar arasındaki ilişkileri ne oranda belirlerse, o dil, o oranda gelişmiştir. Her türlü bilgi alanının genişlemesi ve medeniyetin bugünkü seviyeye ulaşması yaratıcı düşünce ile mümkündür. Onun da öğeleri sezgi gücü, bilgi birikimi, uygun yöntem ve dildir. Bu eylemde dilin rolü nedir?¹⁶

Varlığa nüfuz etme, yani bilinmeyeni bilinen alana taşımayı sağlayan düşünmenin yönü, varlığın düzeni içinde olur. Bilinmeyeni kavrama, var olanların sistemi içinde yakınlık sırasına göredir. Bu süreçte zihin kelimelerin yaptırdığı çağrışım yoluyla düşünmenin ufkunu açar.¹⁷ Var olanların içinde bulunduğu sistem gibi, onları temsil eden kelimeler bir dil sistemi içerisinde bulunur. Bu sistem var olanlarla uyum içerisindedir. Aynı kökten gelen kelimelerin yakınlığı var olanların yakınlığı ile uyumlu olmalıdır. Bu düzene uygun olmayan kelimeler, yanlış kelimelerdir ve yanlış çağrışım yaptırır. Yanlış düşünmeye yol açarlar. Bunlara örnek verecek olursak Türkçede sezgi-intuition, hads, açıklık seçiklik ifade eder. İster duyu ister zihnin hiçbir aracı olmadan doğrudan doğruya var olanı kavrama gücüdür. Bu yolla elde edilen bilgi hiçbir müphemliği içermez. Sezmek fiili ise müphemliği içerir bu nedenle yanlış çağrıştırır. Öner, ikinci örnek olarak hoşgörü kelimesini

¹⁵ Öner, *Dil Üzerine* 66.

¹⁶ Öner, *Dil Üzerine* 66.

¹⁷ Öner, *Dil Üzerine* 67.

verir. Hoşgörü müsamaha, tolerans karşılığında kullanılır. Oysa hoş görmek beğenmektir. Müsamaha veya tolerans ise beğenilmeyene katlanmaktır. İnsan hoşlanmadığı bir hareketi hoş görmese de katlanabilir, tahammül edebilir. Hoşgörü beğenmeyi içerdiği için tolerans yerine kullanılmamalıdır.

Öner, düşünme ile ilgili olarak anadilin durumuna dikkat çeker. Yaratıcı düşünme de ancak ana dille mümkündür. Yaratıcı düşünme denen bilinmeyene açılma anadil yoluyla daha kolayca gerçekleşir. İnsan anadiliyle yetişip benliğini onunla oluşturduğundan varlığın bütününe kavrama şansına anadil penceresinden sahip olur.¹⁸

Bir millet güçlü ve gelişmiş bir teknolojiye ve üretime sahip olmak için bilim ve düşünceye önem vermelidir. Bunu da güçlü bir dil sayesinde yapabilir. Bu alanlarda yaratıcı düşünce ana dilde gerektiği gibi yapılabilir. Eğer yaratıcı düşünce olmazsa yabancı dillerin tercümeleri ile nakilcilikten öteye gidilemez.¹⁹

Yaratıcı düşünme alanında felsefe ve bilim terimleri mutlaka o dilde olmalıdır. Kültür alışverişi, ileri toplumlarda bile bir dile yabancı kelimelerin girmesine sebep olur. Bundan kaçınmak mümkün olamaz. Eğer çok sayıda yabancı kelime bir dile girerse o dil ölür. Türkçeye asırlar önce girmiş ve benimsenmiş, Türkçeleşmiş kelimeler vardır. Yaratıcı düşünmede bu terimler dışındaki anahtar kelimeler Türkçeden türetilmelidir. Ayrıca yabancı dilde öğretim yapma ve yazı yazmaya ödül verme dilin gelişimine engel olmaktadır. Bilimsel yazılar önce Türkçe yazılmalı, bilim dünyasında tanınması için daha sonra yabancı dile çevrilmelidir, doğru olan budur. Bu önemli hususu bilim tarihçimiz Aydın Sayılı dile getirir. Öner'e göre gerek Türkçenin gelişiminin önündeki engeller gerek dil kirlenmeleri karşısında milli dil bilincimiz yeterli seviyede değildir.²⁰

Kültür nedir?

Öner'e göre insanın varoluşunun oluşması ve onu hissetmesi kültür sayesinde.²¹ Öner kültür kelimesini nerede kullandığımızı hatırlayalım, der. Bir kişinin genel kültürünün, tarih kültürünün veya bir sanat dalı-örneğin müzik kültürünün geniş olduğundan söz ederiz. Resim sergilerini ve müzik konserlerini kültür faaliyetleri terimiyle ifade ederiz. Bir kişiyi kültürlü veya kültürsüz olarak niteleriz. Bu kullanımların tümü esas olarak bilgiye dayanır. O halde kültürü şöyle tanımlamak mümkündür: İnsanın var olanlar hakkında elde ettiği bilgiler ve bu bilgilere dayanarak meydana getirdiği eser ve davranışlar kültür denen şeyi oluştururlar.

¹⁸ Öner, *Dil Üzerine* 89.

¹⁹ Necati Öner, *Görüşler* (Ankara: Beyaz Kule Yayınları, 2009), 89.

²⁰ Öner, *Dil Üzerine*, 69,71.

²¹ Öner, *Dil Üzerine*, 73.

Kültürde esas olan elde edilen bilgilerdir, eser ve fiiller bu bilgilerin tezahürleridir. Biz bir kültürün varlığını ortaya konan eser ve fiillerden anlamak durumunda olsak da eser ve fiiller kültür değil, kültürün tezahürleridir.²² Kültür unsurları, aslında varolanlar hakkında bilgiden ibarettir. Bu nedenle kültürde ilerleme, Öner'e göre varlığı tanımaktaki ilerlemedir. Var olanlara felsefe alanı nüfuz ettikçe onları kavradıkça bilgimiz artmakta, artan bu bilgiler pratik hayata uygulandıkça da toplumun düzeyi yükselmektedir.²³

Kültür bilginin dışı yansıtılmasıdır. Kültürde bilgi temel olduğundan bilgi türleri (din, felsefe, bilim, sanat, günlük bilgi ve okült bilgi) aynı zamanda kültür unsurlarıdır. Bu durumda bilginin gelişmesi kültürün gelişmesi olduğu için bilgi elde etmede dilin rolünün belirtilmesi aynı zamanda kültürün gelişmesini de ortaya çıkarır.²⁴

Kültürün gelişmesi bir toplum içinde gerçekleşir. Bir topluma hâkim olan kültür milli kültürdür. Öner'e göre millî kültür iki ögeden oluşur: Birincisi ortak kültür, ikincisi ise özgü kültürdür. Ortak kültür insanlığın ortak malıdır, hiçbir milletin özelliğini taşımaz. Bilim ve felsefe ortak kültürün içerisinde yer alır. Her toplum onlardan nasibi olduğu ölçüde onlara sahip olabilir. Özgü kültür ise belli bir millete has olan, ondan izler taşıyan kültürdür. İlkin evrensel kültür ikincisini ise milli kültür olarak adlandıranlar vardır ancak bu yanıltıcıdır. Milli kültür içinde üretilen veya dışardan alınarak benimsenmiş olan kültür unsurlarını milli kültür olarak kabul etmemek yanlış olur. Yine bir topluma has olup da evrensel değer taşıyan eserler evrensel nitelikte sayılmaz mı? Böylece millî kültür: ortak kültür + özgü kültüre eşittir.²⁵

Öner, bu noktada iki yeni kavram daha geliştirmiştir: "Arı özgü kültür" ve "Arı ortak kültür." Arı özgü kültür bir milletin yaşama biçimiyle ilgili olan örf ve adetlerde bulunur. Özgü kültürün fonksiyonu ise bireyde milli zihniyeti doğurmaktadır. İkincisi, Arı ortak kültür ise bilim ve ona bağlı olan teknolojidir.

Öner burada kültür probleminin tartışmalı bir aşamasına geçer. Evrensel veya ortak kültür hangi sebeple özgü kültür haline dönüşmektedir ya da evrensel veya özgü kültüre dönüşüp özgü kısımlar ihtiva içerir mi? Bu konu Gökalp'ten beri Türkiye'de kültür milli midir, evrensel midir? şeklinde yapılan tartışmaları da aydınlatacak mahiyettedir. Öner'e göre insan, toplum

²² Necati Öner, "Kültür," İçinde *Felsefe Yolunda Düşünceler* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1999), 189-190.

²³ Öner, "Kültür," 27).

²⁴ Öner, *Dil Üzerine*, 73.

²⁵ Öner, *Dil Üzerine*, 74.

ve din felsefesi yapan filozof mutlaka kendi milletinin değer hükümlerinin etkisi altındadır. Değer hükümleri, bir topluma özgüdür. Felsefe, bilimin nesnelliğini değil, filozofun öznel izlerini taşır. Sanat da felsefeye benzer biçimde kişiliğini yetiştirdiği toplumdaki değer hükümlerinden kazanır. Bu nedenle evrensel kültür unsurları içinde yer alan felsefe disiplini evrensel bir bilgi olmakla birlikte, filozofun yetiştirdiği toplumun damgasını taşıyarak özgü kültür unsurlarını da içinde barındırır.²⁶

Sonuç olarak toplumun milli kültürü ortak ve özgür kültürden her ikisinden meydana gelen bir bütündür. Birine önem verip diğerini önemsememek bütünlüğü bozar. Milli kültüre vereceğimiz önem onun bütünlüğü içinde olmalıdır. Özgü kültürün fonksiyonu fertte milli zihniyeti meydana getirmektir. Öner'e göre zihniyet ise ferdi mensup olduğu millete bağlayan en güvenilir bağıdır.²⁷

Kültürün Gelişmesinde Dilin Rolü

Kültürün gelişiminde dil nasıl bir role sahiptir? Şimdi bu konuyu ele almak gerekir. Dil ile düşüncenin hangisi önce kabul edilirse edilsin dil ile düşünme birbirinden ayrılamaz. Bilginin gelişmesi mevcut olan bilgiye ek yapmak ve katkıda bulunmakla gerçekleşir. Katkıda bulunma var olana nüfuz ederek onu tanıma yoluyla yapılır. İnsan bu çabasında hem düşünce hem de duygu yetkisini kullanır. Var olana katkıda bulunma, onu tanıma ile gerçekleşir. Bilgi türleri arasında en fazla değişip gelişen bilim ve felsefedir. Felsefe ve bilim alanındaki düşünce ürünlerinin ortaya konmasında dil zorunlu şarttır. Dil bir taraftan bilgiyi aktarma ve yaygınlaştırma diğer taraftan da var olanın anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.²⁸

Düşünme var olanın kavramları ile yapılır. Yeni tanıdığımız var olanlara adlar konmasıyla dil bu yolla oluşur. Ayrıca aynı özellikleri taşıyan bireyleri içine alacak tümel kavramlar oluşturur. Biz alemi dil penceresinden seyrederiz. Dil bilimcilere göre düşüncenin sınırı kullanılan dilin sınırıdır.

Bilgi alanı genişledikçe kültür alanı da genişler. Var olana düşünce yolu ile nüfuz etmek, yaratıcı düşünmedir. Yani varlıkta bilinmeyeni bilinir kılmak yaratıcı düşüncenin işidir. Dil ile düşünce arasında sıkı bir ilişki olduğunu belirten Necati Öner, yaratıcı düşüncenin ana dille gerçekleşebileceğini ifade etmektedir. Dilin sentaksı ve kelimeleri düşünmeye yol açar. Yaratıcı düşünme için dile tam bir hakimiyet gerekir. İnsanın tam hâkim olduğu dil anadilidir. Küçüklükten beri zihnimiz onunla hareket eder dünyayı onunla tanır. Dilbilimci Humboldt'a göre bir insan yabancı bir dilin dünya görüşüne

²⁶ Öner, *Dil Üzerine*, 53.

²⁷ Öner, "Kültür," 196.

²⁸ Öner, *Dil Üzerine*, 75-76.

tam olarak intibak edemez. Çünkü kendi dili ona belli bir yön vermiştir. Ancak gelişmiş bir anadile sahip olanlar yaratıcı düşünmeye sahip olma imkânı bulabilirler. Bir toplumun gelişmesinde en büyük etken bilim ve felsefede yeni fikirler, yeni buluşlar elde edebilmek için mükemmel bir ana dile sahip olmaktır. Yabancı bir dille ancak aktarma yapılabilir. Milli kültürümüzü geliştirmemiz için Türkçe ile bilim ve felsefe yapmamız gerekir. Ancak yabancı dille öğretim yapmak, akademi dünyasında Türkçe bilimsel yayınlara değer vermeyip yabancı dille yapılan yayınları teşvik etmek Türkçenin önüne engel çıkarmak anlamına gelir. Öner'e göre milli dil bilincine yeterince sahip olmadığımız bir ülkede yaşamaktayız.²⁹

Anadil

Öner, Türkçenin her türlü düşünceyi ifadeye uygun ve yapı olarak gelişmeye açık, mükemmel bir dil olduğunu dile getirir. Bu özelliği yabancı Türkoloji bilim insanları da belirtir. Fakat bu dilin kıymetini bilmediğimiz, ona ilgi göstermediğimiz anlaşılmaktadır. Dil yalnız günlük hayatta yalnız bir iletişim aracı değil, bir milletin varlık şartıdır. Milleti oluşturan unsurların başında dil gelir. Anadil bir milletin kurucu öğelerinden olduğu gibi o değerlerin anlamlarını nesillere aktaran ve milletin devamlılığını sağlayan önemli bir unsurdur.

Dil ve düşünce arasında sıkı ilişki ve karşılıklı etkileşim bulunur. Toplumların gelişmesinde bilim ve düşünme ana rolü oynamaktadır. Zengin, güçlü ve gelişmiş bir dil olmadıkça bilim ve düşünme yapılamaz. Yaratıcı düşünme ise bilim ve felsefede ancak ana dille mümkündür. Önemli dil bilimcilerin ileri sürdüğü üzere bir milletin kendi dilinde belirli bir dereceye ulaşmasıyla büyük ve dahiyane fikirler oradan çıkar.³⁰

Aydınlar arasında uzun süredir yapılan tartışmalarda dilin bir kültür unsuru olduğu kabul edilmektedir. Ancak Öner farklı bir açıdan meseleye bakar. Kültür bilgiye denk, ona dayalı bir şey olarak kabul edilirse dil kültür unsuru olmaz. Çünkü dilin kendisi bir bilgi türü değil, bir semboldür, bilginin ifade aracıdır. İnsanlar bilgiyi aktarma gücüne sahiptir. Bu nedenle bilgi birikimi ve gelişmesi söz konusu olur. Öyleyse dil, kültür unsuru değildir ama dil kültürün ön şartıdır, kültürden önce gelir. Bu zamanla ilgili değil mantıkla ilgili bir önceliktir. Öner, dilin bir boyutuyla kültür unsuru olmadığını ileri sürerken diğer boyutuyla kültür olabileceğini düşünür. Dil kendisi bilgi konusu olduğu zaman kültür unsurları oluşur, linguistik, fonetik gibi. Çünkü kültür bir düşünce mahsulü olup gelişmesi de dilin

²⁹ Öner, *Dil Üzerine*, 77.

³⁰ Öner, *Dil Üzerine*, 79-80.

zenginleşmesine bağlıdır. Milli dili gelişmiş olmayan toplumların kültürleri istenilen seviyeye yükselememiştir.³¹

İnsan var olanları tasavvur olarak zihnine kazandırdıktan sonra onu dil ile dışarıya aktarır. Bilgi birikimsel yolla gelişir. İnsan dil ile bilgiyi geliştirebilir. Kültür de dil aracılığıyla gelişir. Dil kültürün bir unsuru olmasa da dil kültürün ön şartıdır, önce dil sonra kültür gelir. Bu öncelik zaman önceliği değil mantık önceliğidir. Ancak dil, kendisi bilgi konusu olduğunda lengüistik, fonetik gibi kültür unsurları ortaya çıkar.

Dil ve kültür

Kültür bir kavramdır. Kültürün somut, başlı başına bir varlığı yoktur. Kültür, doğrudan algılanan bir varlık değildir. Algılanabilir dünyada parça parça olan olaylar ve isimler, bir bakış açısına göre zihinde bir araya getirilir. Gerçekte olmayan, yalnızca zihinde inşa edilmekte olan bir kavram, algıların zihindeki içeriğini seçer, düzenler ve yeni bir ilişkiler ağı ile algıları yapılandırır. Kavram, olanın olduğu gibi algılanması değil, bir ölçüte, bir bakış açısına ve bir anlam doğrultusuna göre, algı içeriklerinin düşünceyle kavranmasıdır. Kavram, duyu planında bir pasif bir algı değil, zihin planında düşünce ile yapılan bir inşadır. “Kültür” bir varlığın değil, bir kavrayış tarzının adıdır.³²

Öner’in Kroaberin kültür tanımını benimsediğini, bununla birlikte kendisinin de bilgi açısından bir kültür tanımı verdiğini görürüz. Kültür, insanın var olanları tanımak için sarfettiği gayret sonucu elde ettiği bilgilerdir.³³ Bu bilgilerin farklı amaçlarla farklı tarzlarda mesela gelenek, mimari, musiki, fikir, edebiyat gibi çeşitli şekillerde ifade edilmesi, kültür faaliyetlerini meydana getirir. Öner’e göre, asıl önemli olan bütün bu etkinliklerin temelindeki bilgidir. Bu etkinliklerin her biri bir farklı bilginin dile getirilmesinden ibarettir, asıl kültür o bilginin toplamıdır.³⁴

Öner’in düşüncesine göre, zihniyetin oluşmasında bütün kültür unsurları devreye girmekle beraber asıl rolü, evrensel kültür unsurları oynamaktadır. Bilim, felsefe, teknik ve din gibi evrensel unsurların diğer unsurlar üzerindeki etkisi her zaman için daha güçlüdür. Öner özellikle dinin, dil, sanat, gelenek, görenek ve ahlak gibi bütün milli kültür unsurları üzerindeki köklü bir etkisine özellikle vurgu yapar. Milli kültürü en çok etkileyen evrensel kültür unsuru dindir. Bireylerin, milli kültür unsurlarına bağlı olması bir kültür politikası doğrultusunda aile eğitimi ve devlet görevi

³¹ Öner, *Dil Üzerine*, 54.

³² Öner, “Kültür,” 116.

³³ Öner, “Kültür,” 235.

³⁴ Öner, *Dil Üzerine*, 51.

ile yürütülmelidir. Bir milletin bireylerinin milli kültürlerine bağlılığını zayıflatarak birliği bozmak kültür emperyalizmidir. Ancak milli kültüre bağlı olmak milletin varlık şartı olmakla birlikte yeterli değildir. Ayrıca mensup olunan medeniyetine bağlı olmak ve insanlığa yeni keşif ve fikirler hediye etmek gereklidir. Böylece yeni kültürler ve zihniyetler kazanma imkânı elde edilmiş olur.³⁵

Türkçe şekil bakımından değerli bir dildir. Ancak kültür politikaları ile gelişimi engellenmiştir. Millî bir dil bilincine ve sorumluluğuna sahip olma düşünürlerin, bilim adamlarının eğitimcilerin üslenmesi gereken bir görevdir. Eğitim sıralarında öğrenciye milli dil bilinci verilebilir. Bu bilinç ana dilini doğru, güzel kullanmak onu korumak için gerekli duyarlılığa sahip olmak demektir. Öner'e göre millet olarak bu bilinç ve sorumluluk henüz mevcut değildir.

Dille ilgili iki sorundan söz edilebilir. Birincisi dilde kullanılan kelimelerle ilgili faydasız tartışmalar, ikincisi yabancı hayranlığıdır.

Kültür temasları sonucunda diller arası kelime alışverişi olması zorunludur. Tercüme etkinliğinde az sayıda kelime almak ve yeni kavramlar için ana dilinde benzer kelimeler kullanmak gereklidir. Fakat 19. yüzyıldaki Türkçe sadeleşme çalışmaları sürecinde bu kez Batı dillerinden gelen Fransızca, İngilizce kelimelerin, Arapça ve Farsça kelimeler yerine hızla geçtiği gözlemlenir. Yeni bilimsel terimler üretmeden olduğu gibi dile aktarılır.³⁶ Öner bunu tembel zihnin bir işi olarak görür ve bu kolaycılığın doğuracağı sonuçları izah eder. Güzel bir Türkçe için yüz yıllardır kullanılan bazı kelimeler hariç yabancı kelimeler tasfiye edilmeli ve yerine Türkçeleri getirilmelidir. Türkçe dil kurallarına uymak ve kök kelimeleri doğru seçmek şartıyla. Öner, örnek olarak “sezgi ve tümdengelim” kelimelerinin yanlış kullanıldıklarını belirtir. Türkçe kurallara uygun olsa da yanlış çağrışım nedeniyle sezme apaçık bilmek anlamından farklı bir anlamda müphem bilgi anlamında kullanılmaktadır. Tümdengelim kelimesi mantık için anlam uygun olsa da matematik dedüksiyon için tümdengelim durumu yoktur.³⁷

Öner de diğer birçok düşünürümüz gibi yabancı dilde eğitim modasının kültür açısından şanssız bir durum olduğunu yabancı dille eğitimin ise oldukça yararlı olduğunu ileri sürer. Yabancı dille öğretim dil öğrenmek için yapılırsa amaç araca feda edilmiş olmaktadır.³⁸

³⁵ Öner, “Kültür,” 196, 250.

³⁶ Necati Öner, “Dil,” içinde *Necati Öner'in Fikir Dünyası*, der. Süleyman Hayri Bolay (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2012), 85.

³⁷ Öner, “Dil,” 86.

³⁸ Necati Öner, “Dil Üzerine,” içinde *Felsefe Yolunda Düşünceler* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1999), 313.

Düşünce ve duygularımızı dille ifade etmemiz nedeniyle ortak dil bir toplumda bir arada yaşayanları birleştiren bir harç görevi görür. İnsanlığın tarihi incelendiğinde bireylerin sağlıklı bir millet içerisinde hayatlarını mutluluk içinde sürdürebildikleri görülmüştür. Sağlıklı millet, maddi ve manevi yönden güçlü olan millettir. Maddi yönden güçlü olma, bilim ve teknolojinin sunduğu en yeni, en son imkanlara ve fırsatlara sahip olmak ve onları kullanmak demektir. Maddi manevi yönden güçlü olmak, o toplumu bir toplum yapan değerlerin toplum bireylerinde yaşaması anlamına gelir. Bir milletin sağlıklı millet olmasında dilin önemi büyüktür. Milleti millet yapan unsurların başında dil gelir. Dil bir taraftan milleti oluşturan bireyleri bir arada tutan değerlerin ifade edilmesine yarar, diğer taraftan düşünceyi aktarır.³⁹

Öner'e göre dil inkılâbı Türkçenin gelişmesi için yapılmış doğru bir harekettir. Fakat dil inkılâbında yapılan aşırılık tepkilerle karşılaşmış ve kısır çekişmelere yol açmıştır. Dilin yapısı ve dil zevki göz önüne alınmadan gereksiz, bazen de yanlış kelimeler türetilmiş ve kabulü için de zorlamaya gidilmiştir. Aşırı bir dil ırkçılığı yüzünden asırlardır kullanılan, milletçe benimsenmiş Türkçeleşmiş kelimeler bile tasfiyeye tabi tutulmuştur. Karşı tarafta aşırı muhafazakâr olan bir zihniyet de dildeki bütün yeniliklere karşı çıkmıştır. Türkçenin sadeleştirilmesinde yanlış kelimeler kullanılmıştır. Kurallara, dilin kurallarına uyulmadan yanlış çağrışım yaptıran kelimeler kullanılmıştır.⁴⁰

Ayrıca dedüksiyon, tümdengelim ve sezme kelimeleri de yanlış çağrışım yapmaktadırlar. Sav iddiadan farklı anlamlara sahiptir. Sezme kelimesinde apaçıklık değil, muğlaklık anlaşılmaktadır. Dedüksiyonda ise her zaman tümden gelmez. Zorunlu sonuç çıkararak bir akıl yürütme şeklidir. Her zaman tümden gelmez.⁴¹

Sadeleştirmede bir yanlış tutum da Arapça kelimelere Türkçe karşılık bulmayıp Batı dillerinden karşılıklar aktarmaktır. Burada bir fark yoktur. Arapça ile Fransızcanın bir farkı yoktur. Matematik, geometri, ekvator ve elips gibi. Türkçe yapısı itibariyle büyük bir dildir. Bilim dili, düşünce dili olmaya elverişlidir. Yeni terimler yapmaktan çekinmemelidir.

Türkçenin gelişmesini engelleyen tutumlardan ikincisi yabancı dil hayranlığıdır. Yabancı dil öğrenme anlamında ortaya çıksa çok yararlı olabilirdi. Bizdeki hayranlık Türkçeyi küçük görmekle ilgili bir sıkıntıdan kaynaklanır. Bu hastalıklı bir durumdur. Yabancı kelimelerle dolu tabelalar

³⁹ Öner, "Dil Üzerine," 302-319.

⁴⁰ Öner, "Dil Üzerine," 307.

⁴¹ Öner, "Dil Üzerine," 309.

görülmektedir. Yabancı ülkelere gidecek mektuplarda adreslerimizi yabancı dilde yazmak da aynı şekil de bir sıkıntıdır. Devletin televizyonunda İngilizce haber verilmesi, resmi dilden başka bir dilde yayın yapması o ana dile saygı sınırını aşan bir tutumdur. Yabancı dilde öğretim çok beğenilen hiç fikir haline gelmiştir. Birçok özel üniversite yabancı dilde öğretim yapmaktadır. Ortaöğretimde de birçok lisede yabancı dilde öğretim yapılmaktadır. Zamanla Türkiye’de öğretim dilinin İngilizce olma olasılığı endişesini doğurmaktadır.⁴²

Yabancı bir dilde bilim ve teknolojiye daha çok yararlanma imkânı doğar. Her meslek bir şeyleri kendi alanındaki gelişmeleri takip edebilir ancak. Yabancı dilde öğretime gerek yoktur. Çünkü kültür emperyalizminin etkisiyle dil birliği kurulamaz. Türkiye, Pakistan veya Hindistan gibi ya da bir Afrika ülkesi gibi değildir. Bu nedenle zararı yararından daha fazla olan yabancı dilde öğretimin ülkemizde rağbet görmesi üzülecek bir husustur.⁴³

Bireysel olarak bazı dersler, örneğin sosyal bilimler Türkçe görüldüğü için ikili bir düşünme şekli oluşacaktır. Ve dil bilimcilere göre Türkçe düşünme biçimi Almanca düşünme biçimine taban tabana karşıttır. Çünkü dillerin yapıları birbirinden farklıdır. Varlığın bir alanında Türkçeyi kullanıp diğer alanda başka bir dille düşünmeye alışan insanın sistemli ve bütüncül düşünmesi beklenemez. Toplumsal bakımdan da şu sakıncadan söz edilebilir. Ana dilin gelişimini ilerlemesini engeller. Gerilemesine sebep olur. İleri giden milletler kendi dillerini yaratıcı biçimde geliştirmek için çaba harcar. Bu durum ayrıca iş sınavlarında da fırsat eşitsizliğine neden olmaktadır. İngilizceye verilen fazla önem bu durumlara yol açmıştır.

Milli dil bir milletin varlık şartıdır. Zengin bir dile, bilim ve tefekküre sahip olmayan milletler daima muhtaçtır. Onların tam bağımsızlığından söz edilemez.⁴⁴ Hangi ortamda üretilirse üretilsin, üretilen kültürün iletilmesi şarttır.

Önere göre zihniyetin ve felsefi tutumun şekillenmesinde kültür önemli bir yere sahiptir, çünkü kültür, kendini bir eser veya davranış şeklinde ortaya koyan, insanın var olanlar hakkında edindiği bilgiler toplamını temsil eder. Bu bilgiler bir toplumun ortaya koyduğu maddi ve manevi başarıların, yaşam görüşlerinin ortak, bütünlüklü ve ayırt edici bir çizgide buluşmasıyla bir kültür dünyası meydana getirir. Söz konusu dünya, insan ve toplumu diğerlerinden farklı kılan, “ayrılıklar” ile diğerleri arasındaki “mesafe”yi ortaya koyarak her insanın kendini tanımladığı bir varoluş aynasını oluşturur. Bu varoluş

⁴² Öner, “Dil Üzerine,” 312.

⁴³ Öner, “Dil Üzerine,” 313.

⁴⁴ Öner, “Dil Üzerine,” 314.

aynalarını korumak ve devam ettirmek, öncelikle aynada yansıyanların farkında olunması ve onları yeniden yorumlayarak geleceğe taşınmasıyla mümkün olur. Zira bir kültür ya da medeniyet, belli bir süreç içerisinde devam eden hafıza gibidir ve bu hafızayı canlı tutmak ancak devamlılık duygusuyla gerçekleşir. Bu yüzden geçmişi ve geleceği hayalinde iyice canlandırmış ya da geçmişi “şimdi”nin bakışı içinde geleceğe aktarabilen bir kimse, varoluşunu gerçekleştirebilen ve onu değerli kılabilen bir başarıya ulaşır. Başka bir ifadeyle bir kültürü canlı ve değerli kılabilmek, o kültürün taşıdığı değerlerin farkında olunması ve onları şimdinin bakış açısıyla bir şey ilave etmekle ya da kendi “üslubunun” katılmasıyla gerçekleşir. Üslubun katılmadığı ya da bakış açısının yansıtılmadığı bir kültür herhangi bir yere ait değildir. Tüm bu hususların farkında olan Öner, insanın yapıp etmelerini suya benzeterek akıp giden suyun, zaman içerisinde değişim geçirdiğini ve dahi gelişerek akıp gideceğini beyan eder. Bu husus dinamik bir kültürün ve medeniyetin oluşması için gereklidir. Onun düşünce dünyasında insanın ortaya koymuş olduğu her şeyi kapsayan ve temelinde bilgi olan kültür, çoğu zaman medeniyet kavramıyla beraber kullanılır.⁴⁵

Düşünürümüze göre kültür, özetle bir çeşit zihniyet olarak telakki edilen felsefi tutumun inşasında insanın başta kendisi olmak üzere var olana anlam biçmesinde belirleyici bir role sahip görülür.⁴⁶ Görüleceği üzere dil hem düşüncenin hem kültürün aracıdır. Düşünce dile aktarılmadığı sürece bilgiye dönüşmez, bilgi dil olmadan öğretilmez. Dil geliştirildikçe bilim ve kültür dili haline gelir. Kültür, düşünce ve dil birbirini güçlendirir biri gerilerse diğerini de etkiler. Kültür dili gelişmeden kültür, bilim dili gelişmeden bilim gelişemez. Dil temsil etmekten ziyade hakikati kurandır, bu çalışmada dilin hakikati inşa etme özelliği öne çıkmaktadır. Bir milletin kimliğinin göstergesi o milletin dilidir. Öner, önemle dili geliştirmemiz gereğini vurgular. Günümüzde sosyal medyanın gençleri sosyallikten uzaklaştırarak iletişim becerilerini azaltması, dilin yozlaşması ve absürt kelimeleri ortaya çıkarması sık tartışılan diğer sorunlar olarak gözlenmektedir. Bu nedenle mevcut kültür ile yakın, derin ilişkileri olan dili korumak ve geliştirebilmek oldukça zahmetli bir işe dönüşmektedir.

⁴⁵ Necati Öner, *Bilginin Serüveni* (Ankara: Vadi Yayınları, 2008), xiii.

⁴⁶ Nurten Gökalp, “Necati Öner’e Göre İnsanın Anlam ve Değeri,” içinde *Diriliş Yolunda Türk Düşüncesi Necati Öner’e Armağan*, der. B. Yediyıldız (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2013), 55.

Kaynakça

Açıkgenç, Alparslan. “Necati Öner’in Felsefî Sisteminin Temeli Olarak Zihniyet Nazariyesi.” İçinde *Diriliş Yolunda Türk Düşüncesi: Necati Öner’e Armağan*, ed. B. Yediyıldız, 71–91. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2013.

Akarsu, Bedia. “Felsefe Dili Olarak Türkçe.” İçinde *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Öğretim ve Araştırma Alanı Olarak Felsefe*, der. Betül Çotuksöken, 104-119. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2001.

Altınörs, Alper. *50 Soruda Dil Felsefesi*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2012.

Altuğ, Taylan. *Dile Gelen Felsefe*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, 2001.

Gökalp, Nurten. “Necati Öner’e Göre İnsanın Anlam ve Değeri.” İçinde *Diriliş Yolunda Türk Düşüncesi: Necati Öner’e Armağan*, ed. B. Yediyıldız, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2013.

Gülay, Peyami Safa. “Cumhuriyet Döneminde Dil Felsefesi: Telif Eserler.” İçinde *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye’de Felsefe, Türkiye’de Felsefenin Farklı Alanları*, ed. Şafak Ural & Serdar Saygılı, 201–217. Ankara: Nobel Yayınları, 2024.

Necati Öner, “Dil,” içinde *Necati Öner’in Fikir Dünyası*, der. Süleyman Hayri Bolay (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2012), 85.

Öner, Necati. “Dil Üzerine.” İçinde *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.

Öner, Necati. “Kültür.” İçinde *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.

Öner, Necati. *Bilginin Serüveni*. Ankara: Vadi Yayınları, 2008.

Öner, Necati. *Dil Üzerine*. İstanbul: Divan Kitap, 2013.

Öner, Necati. *Görüşler*. Ankara: Beyaz Kule Yayınları, 2009.

Yazıcıoğlu, S. “Örnek ve Model Bir İlim Adamı: Profesör Doktor Necati Öner.” İçinde *Diriliş Yolunda Türk Düşüncesi: Necati Öner’e Armağan*, ed. B. Yediyıldız, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2013.

